

UN PROTEST AL SACAGIILOR ORAȘULUI CHIȘINĂU DIN ANUL 1821

SERGIU TABUNCIC

tabuncic2005@yahoo.com

Agenția Națională Arheologică – Chișinău

A PROTEST OF WATER CARRIERS FROM CHISINAU IN 1821

ABSTRACT

The following article is based on a file, found in the National Archive of the Republic of Moldova, regarding a complaint of a group of water carriers from Chisinau, addressed to the civil governor of Bessarabia in 1821. The plaintiffs ask the interdiction of some other water carriers that were newcomers in Chisinau (from Moldova across the Prut river border) and that would have caused unfair competition. The governor ordered the town Duma (urban administration) to examine and solve the petition, taking into account the interests of water carriers, who at that time had an essential role in supplying with potable water the public institutions and the population of Chisinau. The documents of the file contain unpublished information about the water carrier occupation such as the legal framework of the profession or the number of persons that had this job. The water carriers had to supply with water the hospital and other public settlements of the town therefore being exempt from the obligation of hosting military men and other social duties. It can be noticed the water carriers' tendency to raise the price of water sold to population in a period of time when Chisinau has registered an important demographic growth. The town Duma found a solution not to admit the artificial raise of water price, i.e. to supplement the number of working places as water carrier. The water carriers from Chisinau belonged rather to the poor social layer of the town, the majority being part of Jewish community, the others representing the Christian townsfolk. The water carriers contributed to the creation of the public park, as well as to the construction of the urban hospital and the prison, by supplying the workers with water for free. The main source of water for Chisinau was the spring near Mazarache hill. The decline of water carrier profession began after 1892, as the first networks of urban aqueduct appeared.

Keywords: Chisinau, water supply, water carrier profession, complain, the spring near Mazarache hill, aqueduct.

În urma semnării tratatului de pace de la București din 16/28 mai 1812, Imperiul Rus anexează regiunea răsăriteană a Țării Moldovei, scindând principatul în două părți. Rășluirea teritoriului național prin dezbinarea celor două maluri de Prut a avut consecințe imediate și de durată pentru românii moldoveni și întreg neamul românesc, impactul aceluși eveniment resimțindu-se și în prezent. Actul anexionist a marcat și evoluția târgului Chișinău, desemnat drept capitală a proaspetei provincii țariste, numite impropriu Basarabia. Firește, noul statut al urbei a favorizat dezvoltarea urbanistică a acesteia, pe amplasamentul ei urmând a se construi noi clădiri destinate instituțiilor de administrație și ecleziastice, stabilimente curative, centre de detenție, case particulare, grădini recreative etc.

În secolul al XIX-lea, una dintre cele mai importante probleme ale orașului Chișinău ținea de asigurarea populației sale cu apă potabilă. Decenii de-a rândul, un rol însemnat în soluționarea acestei sarcini le-a revenit sacagiilor – persoanelor ce cărau apă contra cost, cu sacaua. Din păcate, istoriografia Chișinăului nu ne oferă decât foarte puține date despre această meserie, chiar dacă interesul pentru trecutul orașului este unul mai vechi și în constantă creștere. Rândurile de față se doresc a fi o contribuție la investigarea acestei teme, obiectivul principal al cercetării vizând o reclamație din 23 august 1821 a unui grup de sacagii chișinăuieni, din care aflăm informații inedite despre meseria în cauză.

De la prima vedere, petiția acestor sacagii (avându-l drept destinatar pe guvernatorul civil al Basarabiei, Constantin Antonovici Catacazi¹), pare a fi o plângere de concurență neloială împotriva altor apari. Ea se păstrează într-un dosar al Arhivei Naționale a Republicii Moldova (ANRM), împreună cu alte două documente aferente:

- dispoziția din 27 august 1821 a guvernatorului Catacazi, dată Dumei Orășenești din Chișinău², de examinare a plângerii sacagiilor;
- scrisoarea de răspuns a Dumei către guvernator, din 12 septembrie același an³.

¹ C. A. Catacazi a fost cel de-al patrulea guvernator civil al Basarabiei, ocupând această funcție cu atribuții supreme în administrarea provinciei între anii 1817-1825. Desemnarea acestor înalți demnitari se făcea de către împăratul Rusiei. A se vedea Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2014, pp. 317-319.

² În Basarabia dumele orășenești au fost instituite încă din primii ani de la anexarea provinciei la Imperiul Rus. Ele reprezentau organe electivă ale administrației urbane, având competențe executive privind în special chestiunile cu caracter gospodăresc, funciar, comercial, economic etc. Duma orășenească a Chișinăului s-a înființat la 2 august 1817 și se afla în subordinea directă a guvernatorului Basarabiei. A se vedea V. Tomuleț, *op. cit.*, pp. 27 (nota 121), 292-295.

³ A se vedea în Anexa articolului textul original rusesc al documentelor și traducerea noastră în limba română.

Petiția semnaleză stabilirea în Chișinău a unor imigranți de peste Prut, care, probabil, la venirea lor aici, erau deja informați asupra posibilităților de viață oferite de capitala basarabeană. Dorind să se angreneze în activitățile economice ale orașului, unii dintre acești imigranți s-au apucat să practice comerțul cu apa, sperând că acesta le va aduce prosperitatea dorită. Sacagii mai vechi ai Chișinăului, având de înfruntat o concurență puternică din partea acestora și căutând să-și protejeze veniturile de impactul noilor prețuri ale apei, au înaintat o plângere guvernatorului civil al Basarabiei în care cer ca proaspeților apari să le fie interzis negoțul.

Fiindu-le afectate câștigurile și așa foarte mici, reclamanții se plâng că acești apari au primit învoiala Dumei Orășenești pentru ocupația lor și că aceleași autorități sunt decise să-i includă în colectivitatea sacagiilor. Petiționarii atenționează că munca lor este grea și prost plătită, ajungându-le mijloace doar pentru a-și hrăni familiile. Pentru a-și justifica protestul, jălbașii amintesc și de truda lor depusă la construcția a două așezăminte importante ale urbei, spitalul orășenesc și penitenciarul, asigurând gratuit șantierele cu apă. În același timp, semnatarii pomenesc și contribuția pe care și-au adus-o la înființarea grădinii publice, livrând apă la sădirea copacilor, fără să ceară pentru asta vreo recompensă. Și tot ei furnizează apa necesară manutanței armatei.

Din scrisoarea sacagiilor aflăm unele detalii privind cadrul juridic al profesiei lor. Ei afirmă că au fost desemnați pentru această îndeletnicire prin votul comunităților creștină și evreiască din oraș, iar alegerea s-a petrecut în baza unei dispoziții date de guvernator. Cei 15 sacagii au avut îndatorirea să-și recruteze pentru meserie încă 30 de persoane din păturile sărace ale urbei, așa încât numărul aparilor ajunsese la 45.

Guvernatorul a socotit necesar să readreseze scrisoarea sacagiilor Dumei Orășenești, cerându-i acesteia să examineze plângerea și să găsească o rezolvare echitabilă cerințelor înaintate de petenți, ei părând a fi oameni nevoiași.

Scrisoarea de raport a Dumei Orășenești adresată guvernatorului relatează că cei 15 sacagii petiționari, împreună cu alți 30 de apari, au un angajament asumat, de livrare a apei spitalului orășenesc și altor așezăminte ale ocârmuirii, iar în schimbul onorării acestei sarcini sunt scutiți de obligațiunea de cartiruire a militarilor și de îndeplinirea altor îndatoriri obștești. Răspunsul Dumei consemnează și faptul că sacagii au ridicat prețul apei și chiar își închipuie că fără acordul lor nici un apar nu poate fi admis în profesie, și asta în situația când populația orașului a crescut neîntrerupt. Tocmai din aceste motive, administrația urbei a suplimentat numărul de sacagii cu încă cinci apari, luați pe garanția unor locuitori onorabili ai Chișinăului.

Acest ultim detaliu din scrisoarea Dumei evidențiază o altă particularitate a modalității de accesare în meseria de sacagiu. Observăm că tagma acestora s-a format treptat, în trei etape succesive. Primii 15 sacagii au fost aleși printr-un scrutin organizat la indicația guvernatorului și la care au participat creștinii și evreii orașului. Acești sacagii au avut obligația să atragă în activitate încă 30 de persoane, așa că în ziua adresării plângerii bransa număra 45 de apari. În fine, printr-o hotărâre a Dumei și la recomandarea unor orășeni cu autoritate morală, alte cinci persoane au fost autorizate să practice vânzarea apei. Așadar, putem constata că spre sfârșitul celui dintâi deceniu de stăpânire țaristă în Basarabia încă nu existau prevederi legale unitare vizând obținerea dreptului de profesare a acestei meserii.

Majoritatea semnatarilor jalbei au nume evreiești, dovadă că o bună parte a întregii colectivității a sacagiilor era formată din reprezentanți ai acestui neam. În peisajul *etnic* al Moldovei evreii au avut o *prezență veche* și destul de numeroasă. La est de Carpați populația mozaică sporește mai cu seamă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când a avut loc o masivă imigrație a evreilor, pe la hotarul nord-estic al țării. Motivele acestei imigrații rezidă în condițiile politice care au intervenit ca urmare a războaielor ruso-austro-turce și a modificărilor teritoriale petrecute atunci. Grupuri întregi de evrei, alarmați de starea precară în care se găseau, părăsesc teritoriile țărilor baltice, Prusiei, Austriei, Poloniei și Rusiei, parte din ele reușind în scurt timp să pătrundă în Moldova. În mai puțin de un veac, evreii ajung să dețină superioritatea demografică în unele din orașele moldovenești, ocupând concomitent pozițiile-cheie în economia acestora⁴. La 1812 și în deceniile următoare mai multe comunități evreiești sunt atestate în diferite localități din Basarabia, mai ales în centrele sale urbane mai însemnate. Cât privește Chișinăul, populația sa apărea destul de eterogenă din punct de vedere etnic, transformările sociale și economice făcând această trăsătură mai pregnantă, îndeosebi după raptul teritorial săvârșit de Rusia asupra Moldovei. Alături de moldoveni și evrei, în urbea de pe malurile Bâcului mai locuiau ruși, ucraineni, bulgari, greci, armeni, țigani etc.⁵.

Evreii figurează printre sacagiii Chișinăului într-o perioadă când viața citadină de aici a progresat în mod constant, orașul cunoscând și o extindere

⁴ Ecaterina Negruți, *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova 1800-1859 (contribuții)*, Fundația Academică "A. D. Xenopol", Iași, 1997, pp. 166-170.

⁵ Tabloul etnic al Basarabiei în secolul al XIX-lea este relevat în lucrările lui Dinu Poștarencu, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, II, Î.S.F.E.-P. "Tipografia Centrală", Chișinău, 2009, și *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*, CEP USM, Chișinău, 2012, pp. 335-424.

teritorială⁶. Această realitate ne este confirmată și de numărul tot mai mare al aparilor din localitate – 15, 45 și apoi 50 în anul 1821. În acele vremuri, sacagii erau o prezență cu adevărat remarcabilă în cotidianul urbei. Într-un oraș cu fântâni și izvoare rare cum era Chișinăul, doar șipotul său de lângă biserica Măzărache avea apă din belșug și acolo se duceau aparii să-și umple sacalele pentru a-și face apoi negoțul pe străzi și în curțile oamenilor. Evident, câștigau mai mulți clienți sacagii care aveau vase mai curate, apa mai proaspătă și animalele de povară mai robuste. Ei mai brăzdau mahalalele orașului încă și la sfârșitul secolului al XIX-lea, după cum arată unele fotografii din acea perioadă. Declinul meseriei se va produce la începutul ultimului deceniu al aceluși veac, odată cu edificarea apeductului urban, ale cărui prime rețele s-au trasat în anul 1892⁷.

Amintim că în plângerea celor 15 sacagii se consemnează faptul contribuției lor la zidirea temniței și spitalului orașenesc, precum și la plantarea parcului public, prin aducerea fără plată a apei în locurile convenite. Pentru truda voluntară depusă întru propășirea Chișinăului, sacagiilor săi de odinioară merită și astăzi a li se populariza amintirea, chiar și prin relevarea unor mărturii despre așezămintele construite și cu ostenelele lor.

Spitalul public din Chișinău. Începuturile sale se datorează inițiativei medicului orașului Ivan Volfingher, care, într-un raport din 19 decembrie 1813 adresat guvernatorului civil interimar și militar al Basarabiei, I. M. Hartingh, argumenta necesitatea deschiderii unei asemenea instituții sanitare. Avizând pozitiv raportul, guvernatorul poruncește arhitectului gubernial și inginerului cadastral al Basarabiei, Mihail Ozmidov, să întocmească planul viitorului așezământ și

⁶ A se vedea în acest sens cartea lui Lică Sainciuc, *Ioan Halippa. Chișinăul pe vremea lui Pușkin (1820-1823) cu 333 de intersecții de Lică Sainciuc*, Editura Cartier, Chișinău, 2011, care prezintă și descrie planurile vechi ale orașului.

⁷ Pentru cele mai recente informații documentare și arheologice despre primul sistem de apeduct și canalizare al Chișinăului, vezi Raisa Cegan, *Uzina de apă Chișinău. Фабрика воды Кишинэу (1892-2012)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Издание 2-е, пересмотренное и дополненное. S.A. „Apă-Canal Chișinău”, Editura Proart, Chișinău, 2012; Ion Tentiu, Valeriu Bubulici, Mariana Vasilache, Livia Sîrbu, *Despre investigațiile arheologice de la Biserica Măzărache din Chișinău în anul 2010*, în „Identitățile Chișinăului. Materialele conferinței, 12-13 septembrie 2011, Chișinău”. Coordonatorii volumului: Sergiu Musteață, Alexandru Corduneanu, Editura Pontos, Chișinău, 2012, pp. 27-28, 34; Sergiu Tabuncic, *Un colector de ape reziduale descoperit în Centrul istoric al Chișinăului*, în „Arheologia preventivă în Republica Moldova”. Ministerul Culturii al Republicii Moldova. Agenția Națională Arheologică, vol. I, nr. 1-2. Chișinău, 2014, pp. 159-168; Ion Varta, Tatiana Varta, *Primarul Carol Schmidt și opera de modernizare a orașului Chișinău. Studiu introductiv. Documente*, Editura Cartier, Chișinău, 2014, pp. 20-23, 125-159; Olga Garusov, *Karl Schmidt bürgermeister von Chisinau 1877-1903. Karl Schmidt primar al Chișinăului. Карл Шмидт городской голова Кишинева*, Editura Cartier, Chișinău, 2014, pp. 27-29, 76-77, 107-109.

documentația tehnică aferentă. Terenul ales pentru construcția spitalului se afla în noul cartier Aleksandrovska din partea de sus a orașului. Pentru asigurarea financiară a proiectului s-au identificat anumite resurse din bugetul provincial, ele urmând a fi suplimentate prin donații. S-au selectat și antreprenorii pentru executarea lucrărilor de construcție, fiind vorba de Lavrentie Kraevski, Ilie Trubaci și Constantin Toma. După plan, ansamblul spitalicesc avea o capacitate de 70 de paturi și era format dintr-o clădire principală de piatră, cu opt corpuri de case secundare și dependințe. Sfințirea și inaugurarea așezământului a avut loc în ziua de 26 decembrie 1817. De-a lungul timpului teritoriul spitalului s-a extins, aici fiind construite noi imobile, crescând astfel și numărul de paturi pentru bolnavi. În anul 1834 instituția a fost trecută în subordinea Departamentului Asistenței Publice din Basarabia, iar din 1870 s-a aflat în gestiunea Zemstvei Guberniale. Pe la 1835, în cadrul spitalului funcționa o farmacie, unde se preparau și se vindeau unele medicamente. Din anul 1852, pe lângă spital funcționa și un lăcaș de cult cu hramul *Sfântul Pavel din Teba*, amenajat la etajul superior al clădirii din mijloc (prevăzută cu două niveluri). Către sfârșitul secolului al XIX-lea s-a simțit nevoia înălțării unei biserici noi, mult mai încăpătoare, pentru suferinzi spitalului și credincioșii din vecinătate. Locul ales pentru viitoarea biserică se afla între casa farmaciei și blocul cu un etaj și jumătate al spitalului, lângă strada Aleksandrovskaia. Planul lăcașului a fost întocmit de arhitectul V. N. Țăganko, iar lucrările de zidire s-au încredințat antreprenorului P. M. Koșelev. Biserica ce avea să se înalțe peste puțină vreme va purta hramul *Sfântul Ierarh Nicolae*, slujba târnoșirii sale săvârșindu-se în ziua de 9 decembrie 1901⁸. Ctitoria se vede și astăzi pe bulevardul central al Chișinăului – Ștefan cel Mare și Sfânt –, fiind una dintre cele mai originale realizări ale arhitecturii ecleziastice din Basarabia aceluia început de secol XX⁹.

Temnița orașului Chișinău. A fost construită în anii 1814-1815, pe un teren situat mai la vale de locul spitalului. În vorbirea curentă a orașenilor, temniței avea să i se spună *ostrog*¹⁰ – un termen rusesc echivalent al acestei instituții corecționale¹¹. Mai târziu, acest termen avea să marcheze și nomenclatura stradală

⁸ D. Poștarencu, *Biserica Sfântul Ierarh Nicolae din Chișinău*, Chișinău, 2002, pp. 2-16; Ludmila Coadă, *Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice*, Editura Pontos, Chișinău, pp. 140-146.

⁹ Arhitectura acestei biserici este descrisă în volumul colectiv *Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea. Repertoriul monumentelor de arhitectură*, Editura Arc, Chișinău, 2010, pp. 20, 39. Lăcașul se află pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, la numărul 190.

¹⁰ D. Poștarencu, *Biserica Sfântul Ierarh Nicolae din Chișinău*, p. 4.

¹¹ *Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля*. Третье, исправленное и значительно дополненное издание, под редакцією проф. И. А. Бодуэна-де-Куртенэ. Томъ второй И.-О. Издание Товарищества М.О. Вольфъ. С.-Петербургъ – Москва, 1905, с. 1831-1832.

a urbei. Astfel, atunci când pe lângă pușcărie se va trasa o stradă, ei i se va da denumirea de *Ostrogskaiia*. În perioada interbelică, străzii Ostrogului i s-au atribuit succesiv alte nume: Alexandru Lăpușeanu¹², Iorgu Balș¹³, Arhiepiscopul Gurie¹⁴. Pe timpul războiului va purta un nume nou – Al. Cotruță¹⁵ –, schimbat ulterior de administrația sovietică în Ostrovskogo¹⁶. În 1991 strada și-a redobândit una din vechile denumiri – Alexandru Lăpușeanu. De notat că până în prezent s-a păstrat doar porțiunea superioară a acestei artere, cuprinsă între str. 31 August 1989 și b-dul Ștefan cel Mare și Sfânt¹⁷. Sectorul de jos ce ducea spre *ostrog* a dispărut odată cu amplasarea în acea zonă a unor noi construcții, schimbându-i-se astfel configurația urbanistică.

Grădina Publică. La câțiva ani de la ridicarea Chișinăului la rangul de reședință provincială s-a lansat ideea creării unei grădini publice care să servească drept loc de plimbare și odihnă pentru orașeni. Potrivit unor mărturii documentare, terenul pe care aceasta avea să se amenajeze a fost ales chiar de către împăratul Rusiei, Alexandru I, cu ocazia vizitei sale întreprinse la Chișinău în zilele de 27-29

¹² *Anuarul orașului Chișinău și al județelor din Basarabia precum și Calendarul pe anul 1924*, Editura Ș. Șapocinic, Chișinău, str. Sinadino, 45. *Адресно-справочная книга Вель Кишиневъ съ уездами Бессарабіи и Календарь на 1924 годъ*. Издание III. Шапочника, Кишиневъ, Синадиновская, 45, p. 99. Alexandru Lăpușeanu a fost Domn al Țării Moldovei între anii 1552-1561 și 1563-1568.

¹³ Gheorghe Bezviconi, *Chișinăul de altădată*, în idem, *Profiluri de ieri și de azi*, lucrare inserată în culegerea „Fapte trecute și basarabeni uitați”, alcătuire Mihai Adauge, Editura Universitas, Chișinău, 1992, p. 68. Iorgu Balș a fost fondatorul unui așezământ filantropic pentru copii, al cărui edificiu a găzduit mai târziu Școala Normală de Băieți, una din vestitele instituții de învățământ din Basarabia interbelică.

¹⁴ *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, Editura Aprid, Chișinău, p. 119. Arhiepiscopul Gurie Grosu (1877-1943) a fost Mitropolit al Basarabiei între anii 1918-1938.

¹⁵ D. Poștarencu, *Străzile Chișinăului. Denumirile vechi și actuale*, Editura Civitas, Chișinău, 1998, p. 7. Al. Cotruță a deținut funcția de președinte al Consiliului Zemstvei Guberniale a Basarabiei între anii 1875-1887, unde s-a manifestat ca un temerar promotor al acțiunilor de modernizare și culturalizare a societății basarabene. Viața și activitatea acestei mari personalități ale neamului nostru este descrisă de Ioan Pelivan, *Alexandru Matei Cotruță*, în vol. „Fapte trecute și basarabeni uitați”, Editura Univers, Chișinău, 1992, pp. 300-318. Vezi și articolele semnate de Veaceslav Afanasiev, Maria Danilov, Dinu Poștarencu, E. A. Rumeantsev și Ion Perciun în vol. „Nobilimea basarabeană în epoca reformelor din Imperiul Rus (volum dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruță)”, coordonator: conf. dr. Maria Danilov, Academia de Științe a Moldovei. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2013, pp. 7-21, 171-230.

¹⁶ Anatol Eremia, *Chișinău: istorie și actualitate. Ghidul străzilor*, Editura Profesional Service, Chișinău, 2012, pp. 89, 153.

¹⁷ Tamara Nesterov, *Str. Al. Lăpușeanu*, în vol. „Chișinău. Enciclopedie”, Editor: Iurie Colesnic, Redactor științific: Ion Dron, Editura Museum, Chișinău, 1997, p. 463.

aprilie 1818¹⁸. În același an s-au trasat aleile de promenadă și a început plantarea de arbori, arbuști și a ierbii de gazon. Au fost instalate bănci de odihnă și s-au format rondouri de flori. În deceniile următoare parcul cunoaște o continuă dezvoltare, ajungând un veritabil simbol pentru lumea modernă a capitalei basarabene. Apar noi spații peisagistice, se construiește un havuz și se ridică pavilioane pentru diverse expoziții sau reprezentații cultural-artistice. De asemenea, se aduc două orologii, care bucurau și ele publicul¹⁹. În plus, se deschid locuri de joacă amenajate cu scrânciobe și călușei²⁰. Grădina s-a ales și cu un gard împrejmuitor turnat din fontă²¹, în parte păstrat până în prezent. La 1885 în centrul parcului a fost plasat bustul lui Aleksandr Pușkin, renumit poet rus exilat în Basarabia între 1820 și 1823. Iar în 1928, la intrarea principală dinspre actuala stradă Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a ridicat monumentul Voievodului Ștefan cel Mare, figură emblematică în istoria Țării Moldovei și a întregului neam românesc. Treizeci de ani mai târziu apărea Aleea Clasicilor – ansamblu statuar cuprinzând 12 busturi ale unor mari literați români²² –, permanent îmbogățită în ultimele două decenii cu noi busturi ale celor mai valoroși scriitori ai literaturii naționale.

Să revenim la sacagii Chișinăului, imaginându-ne cum trebăluiau pe acele șantiere, aducând meseriașilor apă de băut, de udare, precum și pentru prepararea mortarului. De la izvorul Măzărache până la parc, spital și *ostrog*, era de mers cam 2-3 km și acest drum obositor era făcut de sacagii dornici să participe la înfăptuirea unor importante lucrări edilitare ale orașului.

Din puținele mărturii istorice privind sacagii Chișinăului fac parte și imaginile de epocă, realizate lângă cișmeaua de sub dâmbul Măzărache sau prin alte locuri, în 1889²³. Aceste valoroase fotografii ne oferă șansa minunată de a asista la o istorie vizuală a unei meserii urbane uitate, cum a fost cea de sacagiu.

O primă imagine ne prezintă o vedere panoramică asupra dealului bisericii Măzărache, la poalele căruia se afla cel mai vestit izvor al Chișinăului. Figurile mai des întâlnite la această cișmea erau sacagii, care veneau aici pentru a-și umple sacalele cu lichidul dător de viață. Îi vedem cu carele lor trase de cai, apropiindu-

¹⁸ O descriere a acestei vizite vezi la D. Poștarencu, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol. I, Editura Grafema Libris, Chișinău, 2005, pp. 23-28.

¹⁹ Lidia Volânschi, *Din istoria grădinii publice și a parcului Catedralei din Chișinău*, în „Tyragetia”, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, VI-VII, Chișinău, 1998, pp. 225-233.

²⁰ L. Sainciuc, *op. cit.*, pp. 57-59, 157-158.

²¹ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, pp. 62-63, 65.

²² Petru Starostenco, *Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt*, în vol. „Chișinău. Enciclopedie”, Editura „Museum”, Chișinău, 1997, pp. 234-235.

²³ A se vedea imaginile din Anexă (fac parte din albumul fotografic publicat în 1889 de P. M. Kondrațchi, *Виды Кушинёва и его окрестностей*), care pot fi vizualizate și pe site-ul <http://andcvet.narod.ru/kish/sam1.html>.

se sau îndepărtându-se de izvorul care le garanta traiul de toate zilele sau poate chiar venituri mai bune.

În cea de-a doua imagine observăm aceleași vehicule ale aparilor, înșiruite pe un rând, lângă gurile izvorului. Simultan, cam vreo 20-22 de sacagii ar fi putut să-și tragă la țurloaie atelajele. De la un capăt în celălalt al cișmelei apele se scurgeau într-un jgheab care servea și ca adăpătoare pentru cai. Remarcăm aspectul estetic al peretelui de piatră de deasupra izvorului, menit să susțină și o terasă săpată în panta dealului, un alt zid protejând-o din partea opusă. Pentru a supraveghea siguranța publică în zonă, de-a lungul acestei terase au fost instalate câteva patrulă pedestre de polițiști.

Imaginea din ultima fotografie îl arată pe un apar aflat la cărma căruței sale mici, cu patru roți, ținând în mâini hățurile calului înhămat la atelaj. O mică învelitoare dintr-o țesătură apare așezată pe spinarea animalului. Harnașamentul acestuia este unul specific pentru tracțiunea poverilor mai grele. Pe car se află instalată sacaua – un butoi folosit la căratul apei, făcut din doage, mai larg la mijloc decât la capete. Afară de acest vas de mare capacitate, de o parte și alta a sacagiului pot fi văzute alte două recipiente mult mai mici, utilizate la distribuția apei. Sunt niște donițe – găleți lucrate și ele din doage legate cu cercuri și prevăzute cu toartă. Sacagiul din fotografie are mustăți și barbă mare, care pot fi considerate niște podoabe ale bărbaților din Basarabia acelei vremi. Vestimentația îi era una conservatoare, în tradiția omului simplu: cămașă, jachetă scurtă fără guler și fără mâneci, pantaloni, cizme lungi până la genunchi și șapcă cu cozoroc. În tot cazul, se pare că purtând astfel de haine și o asemenea încălțăminte, orice sacagiu își putea desfășura activitatea fără a se simți stânjenit în mișcări.

În concluzie se poate afirma că materialele arhivistice relevate de cercetarea noastră au o valoare istorică deosebită. Ele scot în relief aspecte importante privind activitatea sacagiilor orașului Chișinău, în primul deceniu de la anexarea Basarabiei la Rusia. În acea perioadă, ca și în deceniile ulterioare, ei au avut un rol hotărâtor în asigurarea cu apă a locuitorilor urbei. Deoarece meseria de sacagiu era una de care orașul nu se putea lipsi, practicanții acesteia râvneau să obțină din negoțul lor profituri cât mai mari. Sursa principală de apă potabilă a Chișinăului era marele izvor de pe colina bisericii Măzărache.

Sacagiii s-au manifestat și ca susținători ai unor importante proiecte edilitare ale capitalei basarabene. Ei și-au adus obolul la înălțarea unor construcții precum spitalul urban și temnița, aprovizionând șantierul cu apă, cât și la crearea parcului public, cărând apă pentru udare, fără plată. Sacagiii transportau apa în sacale trase de cai, utilizând la livrare și vase mai mici, cum ar fi donițele.

Potrivit datelor disponibile, cei mai mulți dintre apari erau de etnie evreiască, mozaicii reprezentând o parte însemnată a populației orașului. În 1821

breasla aparilor s-a completat cu noi persoane, provenite din rândul unor imigranți sosiți din Moldova de peste Prut. Deși un regulament special al meseriei de sacagiu încă nu exista, autoritățile centrale (Guvernatorul) și cele locale (Duma Orășenească) încercau să reglementeze această activitate de interes public general, în primul rând prin asigurarea unor proceduri legale de încadrare în muncă.

Анехă

ANRM, F. 75, inv. 1, d. 129.

Кишиневской Градской Думы дело № 591. Ходотайство водовозов г. Кишинева, перед Кишиневской Градской Думы, чтобы не разрешали другим людям заниматься этим промыслом. Дело по рассмотрению прошения 15-ти водовозов г. Кишинева об ограждении их от конкурентов в их промысле. Дело о водовозах в городе Кишиневе находящихся и желающих наприбывших из-за границы, что якобы оныя делают им в таком разе подрыв.

Начато: 27 августа 1821 года; Кончено: 12 сентября 1821 года.

1. Предписание губернатора 27 августа 1821 года № 4457;
2. Прошение 15 водовозов 23 августа 1821 года;
3. Черновой рапорт Думы 12 сентября 1821 года № 504.

Traducere

Duma orașenească din Chișinău. Dosarul № 591 referitor la demersul sacagiilor orașului Chișinău către Duma locală, pentru ca ea să nu permită altor persoane să se ocupe cu această îndeletnicire. Dosarul privind examinarea cererii a 15 sacagii din orașul Chișinău de a fi protejați de concurență în meseria lor. Dosarul sacagiilor din orașul Chișinău, precum că alți apari amatori veniți de după graniță le-ar submina activitatea.

Dosar început la 27 august 1821 și terminat la 12 septembrie același an. Dosarul cuprinde:

1. Rezoluția guvernatorului din 27 august 1821, № 4457;
2. Reclamația a 15 sacagii din 23 august 1821;
3. Raportul prealabil al Dumei orașenești Chișinău din 12 septembrie 1821, № 504.

Fila 1

№ 487, получено 31 августа 1821 года.

Кишиневской Градской Думе

Посылая присем жалобу 15-ти человек водовозов, что оная Дума сверх присовокупленных к ним 30-ти человек бедных здешних жителей, дозволила прибывшим из-за границы людям заниматься тем же промыслом к подрыву просителей, я предписываю Кишиневской Градской Думе учинить свое соображение и дать просителям возможное удовлетворение, имея ввиду

чтоб стеснением сего скудного промысла не отнять у них последнего мелочного способа к их пропитанию. О последствии же донести мне.

Гражданский губернатор semnătura (Катакази)

№ 4457, 27 августа 1821, Кишинев.

Traducere

Adresa din 31 august 1821, înregistrată sub № 487.

Către Duma orașenească din Chișinău

Expediindu-Vă plângerea a 15 sacagii, potrivit căreia Duma, afară de 30 de apari orașeni săraci pe care primii și i-au alăturat, a permis persoanelor venite de peste hotare să se ocupe cu aceeași îndeletnicire în paguba reclamanților, dispun Dumei să-și expună raționamentele și să ofere o eventuală satisfacere petiționarilor, ținând cont că prin stânjenirea acestei mărunte meserii ei să nu fie lipsiți de singura posibilitate de a se hrăni. Despre hotărârea luată să mi se raporteze.

Gubernatorul civil semnatura (Catacazi)

№ 4457, 27 august 1821, Chișinău.

Fila 2

№ 2704, 23 августа 1821 года.

Его Превосходительству Господину Статскому Советнику Бессарабской области Гражданскому Губернатору и кавалеру Константину Антоновичу Катаказию

Города Кишинева 15 водовозов христиан и евреев нижеподписавшихся

Прошение

По предписанию Вашего Превосходительства избрало нас все Кишиневское христианское и еврейское общество для возки воды, с тем, дабы мы присовокупили к себе бедного состояния еще 30 водовозов, а всего нас 45. Мы, исполняя местного начальника приказание, довольствуем водою без всякой малейшей остановке во все места, равномерно во время постройки острога, гобшпиталья и сада, возили воду без всякой зато заплаты, и к случившимся военным хлебопекам довольствуем водою, от чего мы с семействами нашими имеем дневное пропитание, и уплачиваем казенные и общественные подати и сносим тягости, иного же средства к пропитанию наших семейств не имеем. Ныне иностранные прибывшие из-за Прута усиливаются тоже воду возить для своей корысти посредством градской думы, коя повелевает присовокупить таковых к нам, чрез что самое, мы можем лишиться дневного пропитания. По таковым обстоятельствам осмеливаемся прибегнуть под покровительство и защиту Вашего

Превосходительства, всепокорнейше просим предписать кому следует дабы воспретить иностранным иногородным временно проживающих воду возить, на что ожидаем Милостивейшей резолюции.

Александр водовоз, Нестер водовоз, Исай водовоз, Дмитрий водовоз, Матвей Дурбаша, Хам Ушерович, Лейба Гершкович, Шмуль Менашкович, Нил Монусович, Мошка Абрамович, Нахман Абрамович, Аншель Мошкович, Ушер Колишк²⁴ и Дувид водовоз и Гершко Александрович. По неумению оных грамоти, по прошению их подписал и писал из слов просителей, четырнадцатого класса Федор Безпоелков.

Августа 23-го дня 1821 года.

Traducere

№ 2704, 23 august 1821.

Excelenței Sale Domnului Consilier de Stat Guvernatorului Civil al regiunii Basarabia și cavaler Constantin Antonovici Catacazi, a 15 sacagii creștini și evrei din orașul Chișinău iscăliți mai jos.

Doleanță

La indicația Excelenței Voastre, întreaga obște creștină și evreiască a orașului Chișinău ne-a ales pe noi pentru căratul apei, încă trebuind pe alți 30 de sacagii din sărăcime să ni-i alăturăm meseriei noastre, și de toți suntem 45. Noi, îndeplinind ordinul nacealnicului local, îndestulăm cu apă toate locurile fără nici măcar cea mai mică întrerupere, la fel în timpul construcției ostrogului, spitalului și parcului am cărat apa fără nicio plată, precum și pentru brutarii militari câți s-au prilejuit, de unde noi cu familiile avem a ne hrăni zilnic și plătim dări la stat și impozite publice, ducând lipsuri, iar alte mijloace pentru a ne întreține familiile nu avem. Acum, străinii sosiți de peste Prut de asemenea își dau toată osteneala ca să transporte apa în folosul lor, cu acordul Dumei, care ne impune pe aceștia să ni-i atașăm, din care cauză noi ne putem pierde pâinea cea de toate zilele. În atare împrejurări, ne luăm îndrăzneala de a recurge la protecția și ocrotirea Excelenței Voastre și cu plecăciune Vă rugăm să porunciți, cui se cuvine, ca să interzică străinilor care locuiesc temporar în oraș să care apă, pentru care așteptăm o milostivă rezoluție.

Alexandru sacagiu, Nester sacagiu, Isai sacagiu, Dumitru sacagiu, Matfei Durbașa, Ham Ușerovici, Leiba Gherșcovici, Șmulu Menașcovici, Nil Monusovici, Moșca Abramovici, Nahman Abramovici, Anșeli Moșcovici, Ușer Colișc și Duvид sacagiu și Gherșco Alexandrovici. Din neștiința de carte a acestora, la rugămintea lor a semnat și scris, după cuvintele solicitatorilor, funcționarul de clasa a XIV-a Fedor Bezpoelcov.

23 august 1821.

²⁴ Lectură nesigură.

Fila 3

Господину Гражданскому Губернатору Кишиневской Градской Думы
Рапорт

На предписание Вашего Превосходительства от 27 Августа № 4457 по жалобе 15-ти человек водовозов последовавшее, о дозволении якобы сею Думою заниматься тем же промыслом к подрыву просителей прибывшим из-за границы людям.

Дума честь имеет донести что означенные пятнадцать человек водовозов, кои ради принятия на себя обязанности доставлять для городского гошпиталя и других казенных мест воды, освобождены по распоряжению начальства от воинского постоя и других общественных повинностей. Приняли за правило чтобы никто более без дозволения их не занимался сим промыслом и чрез сие ограничение при настоящем в городе многолюдстве возвысили цены на воду, почему дума прибавила к нынешним 45 водовозам еще пять человек за поручительством здешних благонадежных жителей, чтобы сии прибавленные во всякое время года занимались сим промыслом безостановочно, на что и настоящие водовозы объявили в думе согласие.

№ 504, Сентября 12-го дня 1821 года.

Traducere

Domnului Guvernator Civil al regiunii Basarabia

Raport al Dumei Orășenești Chișinău

La adresa Excelenței Voastre din 27 august № 4457 privind plângerea unui grup din 15 oameni sacagii ce ne-a parvenit, precum că spre dezavantajul lor Duma le-a autorizat altor persoane venite de peste graniță să se îndeletnicească cu aceeași meserie.

Duma cu onoare Vă aduce la cunoștință că acei 15 sacagii amintiți, în schimbul îndeplinirii misiunii pe care și-au asumat-o, aceea de a aduce pentru spitalul orășenesc și alte instituții de stat apă, sunt eliberați prin ordinul autorităților de sarcina încartuirii trupelor și alte îndatoriri obștești. Ei au socotit că pot lua drept regulă generală, că fără învoirea lor nimeni n-ar putea să mai practice această profesie și prin îngrădirea ce o fac acum, când populația urbei a crescut, prețul apei l-au ridicat, motiv pentru care Duma a suplimentat breasla celor 45 de sacagii cu încă cinci persoane pe contul garanției morale oferite de anumiți orășeni, ca cei adăugați să se ocupe de meserie neconținut în tot timpul anului, iar pentru aceasta sacagii respectivi și-au dat acordul, în Dumă.

№ 504, 12 septembrie 1821.

Bibliografie

*** *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, Editura Aprid, Chișinău.

*** *Anuarul orașului Chișinău și al județelor din Basarabia precum și Calendarul pe anul 1924*, Editura Ș. Șapocinic, Chișinău, str. Sinadino, 45. *Адресно-справочная книга Весь Кишиневъ съ уездами Бессарабіи и Календарь на 1924 годъ*. Издание III. Шапочника, Кишиневъ, Синадиновская, 45.

Gheorghe BEZVICONI, *Chișinăul de altădată*, în idem, *Profiluri de ieri și de azi*, lucrare inserată în culegerea „Fapte trecute și basarabeni uitați”, alcătuire Mihai Adauge, Editura Universitas, Chișinău, 1992.

Raisa CECAN, *Uzina de apă Chișinău. Фабрика воды Кишинэу (1892-2012)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Издание 2-е, пересмотренное и дополненное. S.A. „Apă-Canal Chișinău”, Editura Proart, Chișinău, 2012.

*** *Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea. Repertoriul monumentelor de arhitectură*, Editura Arc, Chișinău, 2010.

Ludmila COADĂ, *Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice*, Editura Pontos, Chișinău.

Anatol EREMIA, *Chișinău: istorie și actualitate. Ghidul străzilor*, Editura Profesional Service, Chișinău, 2012.

Olga GARUSOV, *Karl Schmidt bürgermeister von Chisinau 1877-1903. Karl Schmidt primar al Chișinăului. Карл Шмидт городской голова Кишинева*, Editura Cartier, Chișinău, 2014.

Ecaterina NEGRUȚI, *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova 1800-1859 (contribuții)*, Fundația Academică ”A. D. Xenopol”, Iași, 1997.

Tamara NESTEROV, *Str. Al. Lăpușneanu*, în vol. „Chișinău. Enciclopedie”, Editor: Iurie Colesnic, Redactor științific: Ion Dron, Editura Museum, Chișinău, 1997.

*** *Nobilimea basarabeană în epoca reformelor din Imperiul Rus (volum dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruță)*, coordonator: conf. dr. Maria Danilov, Academia de Științe a Moldovei. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2013.

Ioan PELIVAN, *Alexandru Matei Cotruță*, în vol. „Fapte trecute și basarabeni uitați”, Editura Univers, Chișinău, 1992, pp. 300-318.

Dinu POȘTARENCU, *Biserica Sfântul Ierarh Nicolae din Chișinău*, Chișinău, 2002.

IDEM, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol. I, Editura Grafema Libris, Chișinău, 2005.

IDEM, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, II, Î.S.F.E.-P. "Tipografia Centrală", Chișinău, 2009.

IDEM, *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*, CEP USM, Chișinău, 2012.

IDEM, *Străzile Chișinăului. Denumirile vechi și actuale*, Editura Civitas, Chișinău, 1998.

Lică SAINCIUC, *Ioan Halippa. Chișinăul pe vremea lui Pușkin (1820-1823) cu 333 de intersecții de Lică Sainciuc*, Editura Cartier, Chișinău, 2011.

Petru STAROSTENCO, *Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt*, în vol. „Chișinău. Enciclopedie”, Editura „Museum”, Chișinău, 1997.

Sergiu TABUNCIC, *Un colector de ape reziduale descoperit în Centrul istoric al Chișinăului*, în „Arheologia preventivă în Republica Moldova”. Ministerul Culturii al Republicii Moldova. Agenția Națională Arheologică, vol. I, nr. 1-2. Chișinău, 2014, pp. 159-168.

Ion TENTIUC, Valeriu BUBULICI, Mariana VASILACHE, Livia SÎRBU, *Despre investigațiile arheologice de la Biserica Măzărache din Chișinău în anul 2010*, în „Identitățile Chișinăului. Materialele conferinței, 12-13 septembrie 2011, Chișinău”. Coordonatorii volumului: Sergiu Musteață, Alexandru Corduneanu, Editura Pontos, Chișinău, 2012.

*** *Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля*. Третье, исправленное и значительно дополненное издание, под редакцією проф. И. А. Бодуэна-де-Куртенэ. Томъ второй И-О. Издание Товарищества М.О. Вольфъ. С.-Петербургъ – Москва, 1905, с. 1831-1832.

Valentin TOMULEȚ, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2014.

Ion VARTA, Tatiana VARTA, *Primarul Carol Schmidt și opera de modernizare a orașului Chișinău. Studiu introductiv. Documente*, Editura Cartier, Chișinău, 2014.

Lidia VOLÂNSCHI, *Din istoria grădinii publice și a parcului Catedralei din Chișinău*, în „Tyragetia”, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, VI-VII, Chișinău, 1998, pp. 225-233.

<http://andcvet.narod.ru/kish/sam1.html>

Lista ilustrațiilor

Fig. 1 – Vedere panoramică asupra colinei Măzărache cu biserica Nașterea Maicii Domnului și izvorul cel mare al Chișinăului.

Fig. 2 – Carele sacagiilor la șipotul din preajma colinei Măzărache.

Fig. 3 – Sacagiu chișinăuian.

Fig. 1

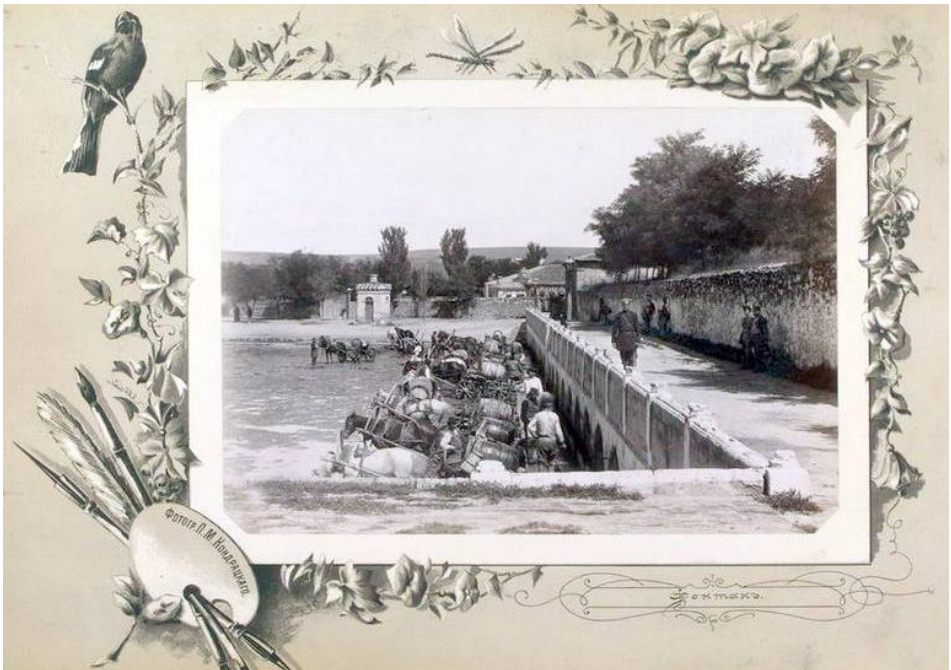

Fig. 2

Fig. 3